

Соціально-педагогічні умови підготовки старшокласників до служби у збройних силах України

Рютін В.В.

Національний університет цивільного захисту України

Анотація:

Досліджено проблему підготовки старшокласників до військової служби. Визначено соціально-педагогічні умови підготовки старшокласників до військової служби. Розроблено адекватні психолого-педагогічні заходи щодо подолання тенденції негативного сприйняття старшокласниками служби у Збройних Силах України. Показано основні напрями зацікавленості у гармонічному, повноцінному психічному та фізичному розвитку української молоді. Відзначена національна спрямованість військово-патріотичного виховання старшокласників. Вона ґрунтується на народознавчому та краєзнавчому принципах виховання, поваги до історії свого народу та держави.

Рютін В.В. Социально-педагогические условия подготовки старшекласников к службе в Вооруженных Силах Украины. Исследована проблема подготовки старшекласников к военной службе. Определены социально-педагогические условия подготовки старшекласников к военной службе. Разработаны адекватные психолого-педагогические мероприятия по преодолению тенденции отрицательного восприятия старшекласниками службы в Вооруженных Силах Украины. Показаны основные направления заинтересованности в гармоничном, полноценном психическом и физическом развитии украинской молодежи. Отмечена национальная направленность военно-патриотического воспитания старшекласников. Она основывается на народо-ведческом и краеведческом принципах воспитания, уважения к истории своего народа и государства.

Ryutin V.V. Socially-pedagogical terms of preparation of senior pupils to service in Military Powers of Ukraine. The problem of preparation of senior pupils is investigational to military service. The social pedagogical terms of preparation of senior pupils are certain to military service. Adequate psychological pedagogical measures are developed on overcoming of tendency of subzero perception by the senior pupils of service in Military Powers of Ukraine. Basic directions the personal interest are rotined in harmonious, valuable psychical and physical development of the Ukrainian young people. The national orientation of military patriotic education of senior pupils is marked. It is based on ethnology and regional principles of education, respect to history of the people and state.

Ключові слова:

старшокласник, Збройні Сили України, соціалізація.

старшекласник, Вооруженные Силы Украины, социализация.

senior pupil, Military Forces of Ukraine, socialization.

Вступ.

На сьогоднішній день навчально-виховний процес у школі насичений багатьма протиріччями та перетерпає суттєвих, дуже часто складно прогнозованих та не завжди позитивних змін, що негативно відбиваються на особистості школяра. Особливу увагу привертає до себе категорія старшокласників, яка навіть в умовах школи залишається під широким впливом соціальних та асоціальних структур, що дуже часто суперечливо впливають на формування соціальних ціннісних орієнтацій підлітків.

Серед важливих соціально ціннісних орієнтацій молоді є любов до Вітчизни, готовність встати на її захист. На процес формування патріотизму, відданості Батьківщині, відповідальності за її захист впливає багато соціальних інститутів: державні та громадські організації, сім'я, школа, групи однолітків, релігійні організації та інші. Нажаль, вплив вищевказаних соціальних інститутів не завжди скоординований, а інколи взагалі має суперечливий характер.

Сучасні соціальні педагоги, психологи по різному дивляться на якість впливу армійських умов, на процес соціалізації особистості, яка потрапила у особливі умови військової служби. Так, відомий російський вчений у галузі соціальної педагогіки А.В. Мудрик стверджує, що служба у Збройних Силах є негативною умовою соціалізації, військову службу він якісно ставить поряд з пияцтвом, наркоманією, злиднями, самотністю та іншим [1, 24]. Деякі дослідники цієї проблеми схильні до думки про те, що в армійських умовах дії солдата цілком регулюються наказами через що «солдат не має можливості виразити себе як особистість» [2, 112]. У той же час, сучасний вітчизняний соціальний педагог А.Й. Капська звертає увагу на те, що формування соціального статусу особи передбачає проходження обов'язкової військової служби [3, 124].

У той час, коли продовжуються розмови навколо проблематики обов'язкової військової служби юнаків у Збройних Силах, необхідно звернути увагу на зміст статті 65 Конституції України, де однозначно стверджується, що: «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» [4, 21]. Таким законом є Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», яким встановлено терміни обов'язкової строкової військової служби для юнаків [2, 211].

Таким чином очевидно, що кожен юнак повинен бути готовим до виконання військового обов'язку. Тобто, служба у Збройних Силах України не є питанням «служити чи не служити», а такою, що є обов'язковою. Молода людина опиняється перед проблемою визначення особистісного ставлення до військової служби, а разом з тим і суперечливим впливом:

- друзів (які служили або не служили у Збройних Силах) та розповідають про різні жахи казарменого хуліганства, рекету, свавілля;
- батьків, які залякують та посилаються на армію яка «навчить життю» неслухняного сина, або навпаки усіма зусиллями намагаються не допустити призову сина на військову службу;
- засобів масової інформації, у яких переважає очевидна крайня тенденційність: від схвальних статей та репортажів про почесну військову справу, до висвітлення ганебних випадків дідівщини, вбивств та злиденного армійського буття.
- державних рішень: з одного боку декларований почесний обов'язок та соціальний захист військовослужбовців, а з іншого скорочення Збройних Сил, невиконаний на сьогоднішній день повний перехід до контрактного принципу комплектування військових підрозділів.

Під таким різноманітним впливом, у юнака виникає багато внутрішніх протиріч, які формують тривожність, невпевненість, страх за своє майбутнє, можливе кримінальне покарання за ухилення від військової служби. У зв'язку з цим, виникає проблема підготовки юнака до служби у Збройних Силах України. Вирішення цієї проблеми може максимально попередити не лише негативні вчинки молоді людини у допризовний період (ухилення від військової служби), а навіть допомогти процесу профілактики ганебних явищ у самому військовому соціумі («дідівщини»). Виходячи з наведеного, ми визнаємо декілька педагогічних проблем, а саме:

- педагогічна проблема координації зусиль українського суспільства щодо підготовки юнаків саме до військової служби;
- проблема формування позитивного відношення старшокласників до Збройних Сил України як до такої державної структури, що повинна та може задовольнити потреби молоді людини у її психічному, фізичному та професійному розвитку;
- проблема методичної підготовки вчительського колективу школи щодо військово-патріотичного виховання старшокласників.

Робота виконана за планом НДР Національного університету цивільного захисту України.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета статті - визначити соціально-педагогічні умови підготовки старшокласників до військової служби та розробити адекватні психолого-педагогічні заходи які здатні подолати тенденції негативного сприйняття старшокласниками служби у Збройних Силах України.

Результати дослідження.

Проблема підготовки молоді до військової служби лише на перший погляд втратила яскраво виражені значущості. Можливо це пов'язано з масштабними скороченням Збройних Сил, що відбулися у останні роки, чи зі зміною змісту Військової доктрини України. Можливо з тим, що в українському соціумі гуманні відносини набувають домінуючого характеру, відбувається демократизація усіх сфер суспільного життя, а військово-середовище зі своєю імперативністю дуже складно співвідноситься з гуманістичними процесами у цивільному суспільстві.

Але, історія людства свідчить про те, що військово-навчання та виховання молоді завжди займало провідне місце у сильних та незалежних державах. Широко відома військова та фізична підготовка юнаків у Давній Греції. Метою соціального виховання дітей у той час, було досягнення фізичної досконалості людини, хоробрості, самовідданої та мужньої. Саме «ідеальний солдат» був кінцевою метою виховання, це досягалося через усвідомлення громадського обов'язку, повне дотримання закону. Саме виховання у школі-казармі дозволяло якісно готувати юнаків до чоловічої – військової справи. Основна увага приділялась саме фізичному вихованню – загартовуванню тіла та душі [5, 75].

Щодо вітчизняної історії, то вона свідчить, що питанням військового виховання молоді в Україні завжди приділялася найбільша увага. У Київській Русі до захисту рідного краю дітей привчали з дитинства, загартовували волю та навчали практичним навичкам

володіння зброєю. В умовах постійної загрози нападу степових народів, ведення бойових дій стало звичайною справою для всього дорослого чоловічого населення. Володимир Мономах звертався до молоді у своєму «Повчанні», наголошував на правильній поведінці молоді під час війни: «На війну коли вийшли, то не лінуйтесь. Ані п'янством, їжею та сном не зловживайте. Охорону самі споряджайте, та вночі самі воїнів перевіряйте. Рано прокидайтеся, а зброю з себе не знімайте» [6, 126]. У молодих воїнів виховували мужнє ставлення до можливої смерті: «Смерті діти не бійтеся, ані у бою, ані від звіра, але чоловічу справу робіть. Ніхто з вас не може бути поранений чи вбитий, без волі Божої...» [6, 132]. Найкращі воєнні риси, що характеризують наших предків як мужніх, відважних та таких, що сповідували високоморальні християнські чесноти, передавалися з покоління у покоління, аж до народження Українського козацтва.

Запорізька Січ була колицею українського козацтва, саме у Січі українська молодь отримувала системне національне, військово-патріотичне, та спортивне виховання. При церкві Святої Покрови функціонувала Січова школа, де крім грамоти та співу обов'язково навчали військовій справі. У двох відділах цієї школи навчали не лише майбутніх дяконів, а й сиріт, що були хрещениками козацької старшини. Патріотичному вихованню козацької молоді, передачі військового досвіду сприяли історичні пісні, козацькі літописи, народні думи. Запорізька Січ з її військовою системою виховання та навчання молоді стала підґрунтям для козацької педагогіки – як вершини української народної педагогіки. Сучасний військовий вчений педагог В.В. Ягупов на три ступені козацької педагогіки:

Перший ступінь – виховання у родині, де стверджується високий статус батьківського та материнського навчання та виховання. Особливим є виховний вплив батька: формування гідності, честі, загартовування своїх дітей, підготовка до подолання життєвих труднощів, захисту Батьківщини.

Другий ступінь – родинно-шкільне виховання. Найвищими цінностями у козацьких школах є родинні, духовні, батьківські чесноти що трансформуються у загальнонаціональні та вбирають у себе релігійні та моральні цінності.

Третій ступінь – отримання вищої освіти. Прагнення молоді до знань привітається. Молода людина має продовжувати навчання в колегіумах, академіях та європейських університетах [7, 13].

Наведені ступені козацької педагогіки дають нам підстави стверджувати про необхідність безперервності та системності підготовки юнака до військової служби, про участь у цьому процесі усіх основних соціальних інститутів: родини, школи та вищого навчального закладу, громадських та державних організацій.

Необхідно зауважити, що військова діяльність потребує високого напруження фізичних і психічних сил, майбутні захисники Вітчизни мають велику вірогідність опинитися у важких умовах з особливими відношеннями владності та підлеглості, імперативністю вимог, просторової локалізації, переважним моностативним спілкуванням, сексуальною депривацією та інше.

Як наслідок, може підвищитися вірогідність девіантної поведінки молодшої людини, а інколи і психологічного зриву у формі суїцидальних дій. Все це у свою чергу зумовлене впливом цілого ряду небезпечних факторів, які не отримали належної педагогічної профілактики ані у школі, ані у родині:

1. Недостатня фізична готовність до несення військової служби. Джерело небезпеки: незадовільний стан здоров'я, наявність захворювань. Низка вимогливості до юнаків з боку викладачів фізичної підготовки та батьків, низький рівень пропаганди фізичної культури та спорту.
2. Низька психологічна готовність до військової служби. Джерело небезпеки: низький рівень нервово-психічної стійкості, психологічні установки сформовані внаслідок негативних чинників – телебачення (художні фільми «ДМБ», «Здравия желаю» та інші), спілкування з демобілізованими «дідами», які щиро діляться досвідом казармених фізичних та моральних знущань.
3. Слабка підготовленість молоді до виконання обов'язків військової служби. Джерело небезпеки: скорочення практичних занять військової підготовки у школі та державної підтримки установ по роботі з призовним складом.
4. Цивільний період життя юнака, який проходив у несприятливому соціальному середовищі. Джерело небезпеки: молодіжна субкультура пацифістської спрямованості, шкідливі для життя та здоров'я звички, набуті у допризовний період.
5. Слабка розвиненість позитивної мотивації на збереження та забезпечення особистої життєдіяльності. Джерело небезпеки: невірне уявлення про цінності життя та здоров'я у юнацькому віці, недостатнє виховання здорового способу життя.

При вирішенні проблеми підготовки старшокласників до військової служби доцільно звернутися до досвіду відомих педагогів практиків, дещо забутому досвіду відомих вітчизняних педагогів – А.С. Макаренка, який як відомо у практиці свого виховного впливу широко використовував військові елементи: стрій, марші, форму. Саме цей підхід, у комплексі з іншими, дозволив йому організувати із занедбаних та неорганізованих підлітків – колектив, що став рушійною силою виховання. Очевидно, що орієнтація сучасної педагогіки на особистісне виховання не може протистояти вихованню в умовах колективу, бо останнє перевірене історичним педагогічним досвідом, а саме головне має позитивний результат.

Дивовижно, але навіть відомий педагог Януш Корчак звертався до питання розвитку військової складової у особистісних психічних структурах людини. Великий вихователь все своє життя присвятив дітям, любові до них. Відданість педагогічній справі, гуманізм пронизують кожний рядок його творів. У той же час Януш Корчак звертається сам до себе: «На сьомому році – школа, на чотирнадцятому – релігійна зрілість, на двадцять першому – армія. Мені було тісно вже давно. Тоді мене сковувала школа. Тепер мені тісно взагалі. Я хочу завойовувати, боротися за нові простори» [8, 510].

Дійсно, саме у підлітковому віці, який відповідає

віку старшокласників, підвищуються прагнення молодшої людини до самостійності та самоствердження. Януш Корчак особисто відчував цей віковий період, та характеризує його наступним чином: «Мій бунт не проти соціальних умов, а проти закону природи дозрів. Стань на коліно, цілься і стріляй» [8, 510].

Саме тут скрита велика небезпека – бо реалізація особистісних прагнень підлітка може йти не завжди соціально схвальними шляхами. Підвищується ризики конфлікту з найближчими соціальними структурами: у сім'ї з членами родини, у школі з однокласниками, на вулиці з однолітками. Все це провокує у кінцевому результаті конфлікт з законом, неприємне спілкування з правоохоронними органами, що дуже часто накладає своєрідний негативний відбиток на психіці та поведінці юнака. У цей період дуже велика роль своєчасного педагогічного впливу батьків та вчителів у спрямуванні активності підлітка у соціально позитивному напрямі. Що може запропонувати родина та школа, чи вистачить засиль цих виховних інституцій? Напевно, що не вистачить, бо молода людина знаходиться під впливом «вулиці», груп однолітків, різних молодіжних, релігійних та інших організацій, дуже часто асоціального характеру. Необхідно звернути увагу на державні виховні інституції, що можуть у більшій мірі, ніж родина та школа, задовольнити зростаючі потреби юнака у самоствердженні. Такими виховними інститутами є Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України, підрозділи Цивільного захисту України, Міністерства внутрішніх справ, Служба безпеки України та інші. Саме своєчасне та повне ознайомлення старшокласників з завданнями цих підрозділів, їх функціональними особливостями, структурою може допомогти юнакам вже у школі сформувати повагу до державних структур – а не до сумнівних структур кримінального характеру, визначитись з проблемою вибору професії.

Це завдання лише певною мірою вирішується у сучасній українській школі представлений у рамках предмету «Захист Вітчизни», викладання якого не завжди встигає за тими змінами, що відбуваються у суспільстві: скорочується термін строкової військової служби, в суспільстві на протязі останніх десяти-п'ятнадцяти років сформовано багато суто пацифістських думок щодо недоцільності втрати життєвого часу на службі у Збройних Силах. Багато залежить від самовідданості та досвіду вчителя «Захисту Вітчизни», який не обмежується класним уроком, а інтегрує виховний вплив багатьох соціальних інституцій:

- організує екскурсії до вищих навчальних закладів державних силових структур, військових частин, військово-історичних, військово-патріотичних, пошукових організацій;
- організує марш-переходи по місцях бойової слави, до пам'ятників воїнів, що захищали свободу та незалежність Батьківщини;
- організує зустрічі старшокласників з офіцерами та курсантами вищих навчальних закладів силових структур, ветеранами війни та військової служби.

Але проблему підготовки старшокласників до захисту Батьківщини не можна покладати лише на вчителя предмету «Захист Вітчизни», це справа всього

педагогічного колективу школи – лише фізично підготовлений юнак, з повним необхідним багажем знань з фізики та хімії, інформатики, алгебри та геометрії може бути у майбутньому, під час служби у Збройних Силах України, допущений до експлуатації сучасної, дуже складної військової техніки та застосовуванню високоточної зброї. Про це необхідно нагадувати юнакам під час проведення занять, розширювати цим їх світогляд та орієнтувати їх професійний вибір.

Напевно, що під час вивчення старшокласниками гуманітарних предметів виникають проблеми ідеологічного характеру. Інколи складно, але необхідно пояснити старшокласникам історичну правду боротьби українського народу у радянський період за свободу і незалежність. Досягнення мети у цьому проблемному питанні можливо лише за умови національної спрямованості військово-патріотичного виховання старшокласників.

Ця умова ґрунтується на поширеній у педагогіці думці про те, що не існує у суспільстві виховання взагалі, а є національне виховання, яке виражає особливості певного етносу, народу, його інтереси, прагнення, історію, культуру, традиції тощо. Держава через свої виховні інститути: дитячі садки, школи, вищі навчальні заклади, організовує підготовку молоді до життя та праці. Саме батьки та педагоги покликані вміло використовувати ці особливості процесу виховання, спиратися на них, послідовно і наполегливо втілювати їх зміст у свідомість молодих людей і на цій підставі формувати у них почуття патріотизму, любові до свого народу, краю, поваги до всього національного, прагнення примножувати багатство країни, захищати її.

У майбутнього військовослужбовця Збройних Сил України, який є найпершим захисником своєї Вітчизни, однією з головних якостей має бути саме патріотизм, любов до свого народу, краю. Тільки такий воїн здатен свідомо зі зброєю в руках до кінця захищати свою землю, тільки патріот здатен терпіти й стійко переносити весь тягар й негаразди військової служби, опановуючи військову справу. Бо він розуміє, що й кого захищає, заради чого загартує себе і готується для святої справи.

Слід зазначити, що національна спрямованість військово-патріотичного виховання армійської молоді не має нічого спільного ані з націоналізмом, ані з шовінізмом. Національна спрямованість виховання передбачає повагу до інших народів і держав, додержання їх права на незалежність і самостійність розвитку та недоторканність їх кордонів. Це повною мірою стосується всіх народів, які мешкають в Україні. У статті 11 Конституції України вказано: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [4, 5].

Військово-патріотичне виховання ґрунтується на народознавчому підході, що має під собою всебічне глибоке вивчення всього культурно-історичного розвитку рідного та інших народів. Йдеться про життєвий досвід, який поступово набуває соціального характеру.

Які ж складові синтезують соціальний досвід народу? Це, насамперед, сума людських знань, історія по-

коління, релігія, народна творчість, мистецтво, культурні досягнення, загальноприйняті норми поведінки тощо. Саме народність є тією силою, яка складає стрижневу основу виховання, тому що народне - це кристалево чисте, правдиве, високоморальне, глибоко гуманне, вічне і завжди сучасне.

Військово-патріотичне виховання старшокласників повинно спиратися на кращих зразках історії українського народу - на фактах, відомостях, наукових знаннях історії Батьківщини. Через вивчення історії своєї країни, старшокласники повинні глибоко засвоювати першоджерела, витоки духовності рідного та інших народів, які здавна живуть на території нашої держави.

Великий вплив у процесі військово-патріотичного виховання має краєзнавчий підхід. Він потребує постійного звернення батьків та педагогів до природи рідного краю, до народної міфології, національного мистецтва і літератури, народних прикмет і вірувань, до родинно-побутової культури. Особливої уваги заслуговують традиції, звичаї та обряди, які об'єднують минуле й майбутнє народу, старші та молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю.

Військово-патріотичне виховання неможливе без формування у старшокласників поваги до національної символіки. Національна символіка виконує важливу функцію консолідації нації в єдину етнографічну, культурно-історичну спільність, єдину суверенну державу.

Висновки.

Саме за умов готовності громадян свідомо захищати свою країну, держава здатна ефективно функціонувати та розвиватися у всіх важливих сферах: соціальной, політичній, економічній тощо. Формувати таку готовність громадян України необхідно саме з шкільної лави, коли «молода людина починає усвідомлювати власні соціальні права, місце у суспільстві, своє призначення» [3, 123]. Успіх у вирішенні завдання підготовки старшокласників до служби у Збройних Силах України можливий за певною сукупністю соціально-педагогічних умов:

1. Інтеграція виховних зусиль як військових, так і цивільних фахівців, усіх соціальних інститутів суспільства: сім'ї, школи, Збройних Сил, та інших державних установ, які зацікавлені у гармонічному, повноцінному психічному та фізичному розвитку української молоді.
2. Врахування батьками та педагогами психологічних особливостей та прагнень молодшої людини, вчасне їх корегування. Задоволення потреб молодшої людини у її психічному, фізичному та професійному розвитку соціально схвальними шляхами.
3. Участь всього педагогічного колективу школи у процесі підготовки старшокласників до захисту Батьківщини. Вдосконалення та впровадження нових методів та форм викладання предмету «Захист Вітчизни», залучення до цієї справи кращих фахівців силових структур.
4. Національна спрямованість військово-патріотичного виховання старшокласників яка ґрунтується на народознавчому та краєзнавчому принципах виховання, поваги до історії свого народу та держави.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем соціально-педагогічні умови підготовки старшокласників до служби у збройних силах України.

Література

1. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / А.В.Мудрик. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 184 с.
2. Технології соціальної роботи з військовослужбовцями: інформаційно-методичний збірник / упорядник І.В.Пеша. – К.: ДЦССМ, 2003. – 335 с.
3. Соціальна педагогіка: підручник / під редакцією А.Й. Капської 2-е вид., перероб. та доп. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
4. Конституція України. – К.: Видавництво "Сталкер", 2003. – 64 с.
5. Малько А.О. Теоретико-методологічні основи розвитку соціальної педагогіки: моногр. / А.О.Малько. – Х.: ХДАК, 2004. – 285 с.
6. Летопись Нестора с включением поучения Владимира Мономаха / под ред. А.Н. Чудинова. - 2-е изд., исправ. и доп. – СПб.: Типография Глазунова, 1903. – 202 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібник / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
8. Корчак Я. Избранное / Я. Корчак.– К.: Рад. школа, 1983. – 528 с.

Надійшла до редакції 13.01.2010р.
Рютін Віталій Васильович
spolsky@mail.ru